

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITIHANI LA TANZANIA
MTIHANI WA ELIMU YA SEKONDARI KIDATO CHA PILI

021

KISWAHILI

Muda: 2:30

MAJIBU

Mwaka: 2006

maktaba.tetea.org

Maelekezo

1. Karatasi hii in sehemu A, B, C, D na E.
2. Jibu maswali **yote** .
3. Majibu **yote** yaandikwe kwenye nafasi ulizopewa.
4. Majibu yote yaandikwe kwa kaalamu yenye wino wa bluu au mweusi.
5. Vifaa **vyote** vya mawasiliano visivyoruhusiwa **havitakiwi** katika chumba cha mtihani.
6. Andika **Namba yako ya Mtihani** katika kila ukurasa sehemu ya juu upande wa kulia.

KWA MATUMIZI YA MTAHINI TU		
NAMBA YA SWALI	ALAMA	SAININI TA MTAHINI
1		
2		
3		
4		
5		
JUMLA		

1. Soma kifungu cha habari kifuatacho, kisha jibu maswali.

"Naomba mia, naomba hela ya kula, shikamoo! Mzazi leo nimelala nikihesabu mapaa na mitambaa panya. Naomba msaada! Nisaidieeee " Hayo ndiyo maneno yanayotawala kundi ambalo linaendelea kuwa kubwa la kizazi cha leo. Kundi hilo limesahaulika kana kwamba jamii haioni Ni lugha inayosikika na inayoendelea kuenea katika miji mikubwa kwa midogo, na sehemu mbalimball zenye mkusanyiko wa watu. Ukitaka kujua ni nani wanaotoa kilio hicho kila kukicha, basi siku moja ubahatike kukutana na mtoto mmojawapo kati ya kundi la "watoto wa mitaani" utayaamini hayo yanayosemwa.

Hali hiyo waliyonayo siyo kwamba wameitaka iwasibu, la hasha! Imewapata kutokana na mlolongo wa mambo yanayochangia half hiyo kutokea; kuyaeleza yote mengine nitayatia chumvi, lakini umasikini kutamalaki katika familia zetu ni mojawapo. Aidha uzazi usiotarajiwa, na pengine katika umri mdogo, ukosefu wa elimu, kuvunjika kwa ndoa na kubwa zaidi gonjwa la UKIMWI lililotapakaa nalo limeongezea tatizo hili kuwa kubwa.

Kilio cha kundi hilo kingesikilizwa, kungekuwa na ahueni, lakini wapi? Watoto hao wanaambulia kubakwa na kulawitiwa. Tiba zenyewe hawapati, na kuhusu elimu, kwao inakuwa ni njozi na ni vigumu kutekelezwa. Hatimaye, kundi hilo linapokosa matumaini, basi madawa ya kulevya, pombe na wizi vinakuwa ndilo kimbilio lao.

Kila mwananchi, wewe na mimi tunapowaona wahusika hao, tunamtupia fulani mpira huo, kwamba ndiye mwenye uwezo na wajibu wa kumiliki tatizo hilo. Kasumba hiyo haiwezi kumaliza janga hilo. Hatuna budi wote tuliokusanyika kwenye kona tuone kama kila mmoja wetu anawajibika kuiondoa hatari hii. Kukaa pembeni na kubaki kuoneshea kidole na kukandia wengine to ati fulani ndiye mwenye jukumu la kutunza kundi hilo, si sahihi. Hivi ndivyo tusemavyo eti, "Serikali ndiyo yenye jukumu hilo". Lakini serikali ni pamoja na sisi sote. Waswahili husema, "Mchelea mwana kulia, mwishoni utalia wewe".

MASWALI

(i) Andika kichwa cha habari kisichozidi maneno matatu

Changamoto za Watoto Mitaani

(ii) Mwandishi anasema ukitaka kuamini yanayosemwa ufanye nini?

Kukutana na mtoto mmoja wa mitaani ili kuthibitisha hali yao.

(iii) Taja jambo kubwa moja ambalo limeonekana kuchangia kwa kiasi kikubwa tatizo analolizungumzia mwandishi.

Ginjwa la UKIMWI.

(iv) Ni maeneo gani ambamo kundi la watu hao huonekana?

Miji mikubwa na midogo, na sehemu zenye mkusanyiko wa watu.

(v) Watoto hao wa mitaani walishakata tamaa ya maisha na kukimbilia kwenye nini?

Madawa ya kulevya, pombe, na wizi.

(vi) Mwandishi ana maana gani anaposema, "Kukaa pembeni na kuoneshea kidole na kukandia wengine"?

Kukaa bila kusaidia na kulaumu wengine badala ya kuchukua hatua.

(vii) Eleza maana za maneno yafuatayo jinsi yalivyotumiwa katika habari hii.

Ahueni: Kupona au kupata nafuu kutoka kwa matatizo.

Njozi: Ndoto au jambo lisilowezekana kwao kufikia.

Mpira: Tatizo au jukumu linalorushwa kwa mtu mwingine.

Wajibu: Dhima au jukumu la kumudu jambo fulani.

Chumvi: Kuzidisha au kuelezea kwa kupita kiasi.

(viii) Taja funzo moja unalolipata kutokana na habari hii.

Jamii inapaswa kushirikiana kusaidia watoto wa mitaani badala ya kulaumu serikali pekee.

(ix) Andika ufupisho wa habari hii usiozidi maneno sitini (60).

Watoto wa mitaani wanakabiliwa na umasikini, UKIMWI, na ukosefu wa elimu, hali inayowapelekea wizi na madawa ya kulevywa. Mwandishi anasema wote tunawajibika kusaidia, si serikali pekee, ili kuondoa hatari hii, akisisitiza methali "Mchelea mwana kulia, mwishoni utalia wewe."

2. (a) Taja kazi nne (4) za lugha katika jamii.

(i) Kuwasiliana na kuelezea mawazo.

(ii) Kuhifadhi na kupitisha maarifa.

(iii) Kuimarisha umoja wa jamii.

(iv) Kuonyesha utambulisho wa kikabila.

(b) Ni mazingira gani ambamo rejesta zifuatazo hutumika?

Kaa chini, simama juu, mbele tembea: Mazingira ya kijeshi au mafunzo ya riadha.

Bwana alitoa na Bwana ametwaa: Mazingira ya kidini, hasa mazishi.

Haloo, leo mzigo mzito, meli imesheheni kweli: Mazingira ya bandari au usafirishaji wa mizigo.

Yule ticha mnoko sana, ngoja nitampa sulubu: Mazingira ya shule kwa lugha ya mitaani.

Mpambe mwanao kwa shilingi mia mbili, baba mpambe mkeo kwa mia tatu: Mazingira ya wimbo wa kitamaduni au harusi.

(c) Onesha kosa la kisarufi katika sentensi zifuatazo, kisha uziandike kwa usahihi.

Enyi ndugu zangu samahanini kwa makosa niliyowatendea.

Kosa: "samahanini" si sahihi, inapaswa kuwa "samiheni".

Usahihi: Enyi ndugu zangu samiheni kwa makosa niliyowatendea.

Wakati huu utakuwa aidha nyumbani au kazini.

Kosa: "aidha" inapaswa kuwa "ama" kwa sentensi hii.

Usahihi: Wakati huu utakuwa ama nyumbani au kazini.

Nyinyi nyote njooni hapa

Kosa: Sentensi haina alama ya uakifishaji mwishoni.

Usahihi: Nyinyi nyote njooni hapa.

Asha anasambaza vitabu mashuleni.

Kosa: "mashuleni" inapaswa kuwa "shuleni" kwa sababu ni nomino ya umoja.

Usahihi: Asha anasambaza vitabu shuleni.

Kwa mapungufu tuliyoona hatuna budi kufanya kazi kwa bidii.

Kosa: "tuliyoona" inapaswa kuwa "tuliyoona" kwa upatanisho wa kisarufi.

Usahihi: Kwa mapungufu tuliyoona hatuna budi kufanya kazi kwa bidii.

3. (a) Soma kifungu cha habari kifuatacho kisha jibu maswali.

Marafiki ni muhimu sana kwa kila mwanadamu. Hawa wanahitajika ili kutuondolea ukiwa na kuleta faraja. Marafiki hupatikana mahali popote, shuleni, kazini, nyumbani na safarini. Wapo marafiki walio wema na wengine wabaya. Tunatakiwa tuchague wale walio wema lakini tusiwachukie walio wabaya. Swali: Kutokana na habari uliyosoma, andika maneno mawili kwa kila kundi la maneno lililoorodheshwa.

Nomino: Marafiki, ukiwa

Vitenzi: Kuleta, kuchagua

Vielezi: Mahali, popote

Vivumishi: Wema, wabaya

Viunganishi: Na, lakini

(b) Panga maneno yafuatayo kama yatakavyokuwa katika kamusi:

Kafeli, Tosha, Zaituni, Zainabu, Buriani, Roho, Paroko, Kaheshimu.

Mpangilio: Buriani, Kafeli, Kaheshimu, Paroko, Roho, Tosha, Zainabu, Zaituni

(c) Eleza dhima za mofimu zilizopigiwa mstari katika maneno yafuatayo:

i. **Sitaki**: Mofimu "taki" inaonyesha nia ya kumudu tendo la kutaka, na "si" inaonyesha nafsi ya kwanza umoja.

ii. **Ameki**: Mofimu "ondo" inaonyesha tendo la kuondoa, "ameki" inaonyesha nafsi ya tatu umoja na wakati uliopita.

iii. **Wamejiua**: Mofimu "jiua" inaonyesha tendo la kujiua, "ji" inaonyesha tendo linarudi kwa mhusika mwenyewe, "wame" inaonyesha nafsi ya tatu wingi na wakati uliopita.

iv. **Umesoma**: Mofimu "mesoma" inaonyesha tendo la kusoma, "me" inaonyesha wakati uliopita, "u" inaonyesha nafsi ya pili umoja.

v. **Mazungumzo**: Mofimu "zungumzo" inaonyesha nomino inayotokana na tendo la kuzungumza, "ma" inaonyesha wingi wa ngeli ya MA.

(d) Nyumbua maneno yafutayo katika kauli za kutendeka, kutendea, kutendwa.

MANENO	KUTENDEKA	KUTENDEA	KUTENDWA
Fyeka	Kufyeka	Kufyekea	Kufyekwa
Vunja	Kuvunja	Kuvunjia	Kuvunjwa
Lipa	Kulipa	Kulipia	Kulipwa
Tesa	Kutesa	Kutesea	Kuteswa

4. Soma simu ya maandishi ifuatayo kisha uandike majibu kwa simu ya maandishi ukieleza kuwa hutaweza kwenda haraka kwa sababu uko kwenye kipindi cha mtihani.

BAHATI KAZI SLP 74 IRINGA MAMA MGONJWA NJOO HARAKA WARIDI.

Jibu:

WARIDI KAZI SLP 18 SAME NIPO MTIHANI SITAWEZA KUJA HARAKA.

5. (a)(i) Ili fasihi simulizi iweze kuwasilishwa, inahitaji mambo makuu matano(5), ambayo ni

- Fanani (msimuliaji)
- Hadhira (wasikilizaji)
- Maudhui (ujumbe)
- Fani (mbinu za uwasilishaji)
- Mazingira (mahali na wakati)

(ii) Taja vipengele vitano(5) viundavyo fani katika kazi ya fasihi

- Tashbih (mfano)
- Sitiari (metaphor)
- Nahau (idioms)
- Methali (proverbs)
- Uigizaji (dramatization)

(b) Zifuatazo ni njia zinazotumiwa katika kuhifadhi fasihi simulizi. Onesha faida moja na hasara moja kwa kila njia.

NJIA	FAIDA	HASARA
(i) Kichwani(Akilini)	Inahifadhi utamaduni wa mdomo	Inaweza kupotea kwa kifo cha msimulizi
(ii) Maandishi	Inadumu kwa muda mrefu	Inapoteza uhalisia wa mdomo
(iii) Sinema	Inahifadhi taswira na sauti	Gharama ya juu ya utengenezaji
(iv) Kanda za vinasa sauti	Inahifadhi sauti asilia	Kanda zinaweza kuharibika
(v) Picha	Inahifadhi taswira ya tukio	Haihifadhi sauti au maelezo ya kina

(c) Andika kipera cha fasihi simulizi kinacholingana na maelezo yaliyotolewa

Maneno ya mzaha na ucheshi yanayoongelewa kati ya mtu na mtu, kabila na kabila na ukoo na ukoo:

Utani

Sala au ibada inayo wasilishwa kwa Mungu au miungu ikiambatanishwa na sadaka kwaajili ya kuomba uponyaji, kuinga magonjwa, majanga ya njaa na ukame: **Tambiko**

Semi zinazozunguka katika jamii kwa kutaka kueleza hali na matukio mbalimbali yanayo tokea kwa wakati huo: **Misimu**

Semi fupi zenye mafunzo zinazo hitaji majibu: **Vitendawili**

Hadith fupi zinazosimulia asili ya watu, wanyama na vitu visivyo hai: **Visasili**